

ความสำเร็จของการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง
ต้นแบบบ้านลาว ตำบลเทวราช อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง ¹

THE SUCCESS OF DRIVING THE SUFFICIENCY ECONOMY PHILOSOPHY OF THE
SUFFICIENCY ECONOMY VILLAGE, A MODEL OF BAN LAO, THE WARATSUBDISTRICT,
CHAIYO DISTRICT, ANG THONG PROVINCE

ปิยภรณ์ อุวัน²

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาถึงกลไกการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งกระบวนการ
ขั้นตอนการพัฒนา และวิธีการดำเนินงาน ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในหมู่บ้าน ให้เกิดความรู้
ความเข้าใจ และสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างไร และปัจจัยใดที่ส่งผลต่อความสำเร็จใน
การขับเคลื่อนตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านลาว ตำบลเทวราช อำเภอไชโย จังหวัด
อ่างทอง ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า มีปัจจัยสำคัญและน่าศึกษา โดยเฉพาะปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของหมู่บ้าน
เศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์และ
การสังเกตแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแกนนำหมู่บ้าน ประธาน คณะกรรมการ
กลุ่มองค์กร ต่างๆ ในหมู่บ้าน และกลุ่มครอบครัวพัฒนาจากหมู่บ้านต้นแบบบ้านลาว ตำบลเทวราช
อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง ผลการศึกษาพบว่า

บ้านลาว ตำบลเทวราช อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง เป็นหมู่บ้านที่เป็นสังคมประชาธิปไตย
มีลักษณะการปกครองในรูปแบบคณะกรรมการหมู่บ้าน แบ่งเป็นฝ่ายต่าง ๆ บนพื้นฐานระบบเครือญาติ และ
วัฒนธรรมไทยอย่างเหนียวแน่น มีการบริหาร โดยผู้นำ คณะกรรมการหมู่บ้านที่มีความสละ มีความเข้มแข็ง
จุดเด่นในชุมชน เป็นชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี มีกลุ่มต่างๆที่เข้มแข็ง และมีศูนย์เรียนรู้ในชุมชน

ผลสำเร็จการขับเคลื่อนการพัฒนา วิธีการ และขั้นตอนการพัฒนาที่ส่งผลถึงความสำเร็จใน
การขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านลาว ตำบลเทวราช อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง นั้น
พบได้จากการที่ประชาชนตระหนักและเน้นการพึ่งพาตนเอง การสร้างพลังชุมชน ผู้นำชุมชน องค์กรต่าง ๆ
ภายในหมู่บ้าน พร้อมด้วยพลังของภาคีการพัฒนา พลังของครอบครัวพัฒนา และพลังของประชาชนใน
หมู่บ้าน ซึ่งเป็นกลไกในการสร้างความเข้มแข็งในชุมชนนั้นๆ มีการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและ
คุ้มค่าสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้แก่หมู่บ้าน บนพื้นฐานระบบเครือญาติ วัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดกันมา
อย่างเหนียวแน่น

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการค้นคว้าอิสระเรื่อง ความสำเร็จของการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง
ต้นแบบบ้านลาว ตำบลเทวราช อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง

² นักศึกษาปริญญาโท โครงการทวีปริญญาโทหลักสูตรทวีปริญญาโททางรัฐประศาสนศาสตร์และบริหารธุรกิจ สาขาวิทยบริการเฉลิมพระ
เกียรติจังหวัดจันทบุรีมหาวิทยาลัยรามคำแหง

Abstract

This research study is a study of the mechanism driving the Sufficiency Economy Philosophy. The whole process development steps and methods of operation To drive the Sufficiency Economy in the village to create knowledge, understanding and how it can be used in daily life. And what factors affect the success of driving along the Sufficiency Economy Philosophy, Ban Lao model, Thewarat Subdistrict, Chaiyo District, Ang Thong Province? which the researcher saw that There are important factors that are worth studying. Especially the factors affecting the success of the model Sufficiency Economy Village. This is a qualitative research study. Using data collection methods from interviews and participatory observation. There were 2 groups of samples: village leaders. Chairman/ Committee of various organization groups in the village and family development groups From the Ban Lao model village, Thewarat Subdistrict, Chaiyo District, Ang Thong Province. The results of the study found that

Ban Lao, Thewarat Subdistrict, Chaiyo District, Ang Thong Province It is a village that is a democratic society. There is a form of governance in the form of a village committee. Divided into different factions based on the kinship system. and Thai culture firmly It is managed by leaders. Village committee that has sacrificed strong Highlights in the community It is an OTOP Nawatwithi tourism community with various groups that are strong. and there is a learning center in the community

The successful results of driving development, methods, and development steps that result in the success of driving the Sufficiency Economy Philosophy, the model of Ban Lao, Thewarat Subdistrict, Chaiyo District, Ang Thong Province, can be found from the people's awareness and emphasis on self-reliance. Building community power, community leaders, and various organizations within the village along with the power of development partners Family power develops and the power of the people in the village which is a mechanism for building strength in that community It is used for maximum benefit and value, creating economic value for the village. Based on the kinship system Cultural traditions that have been passed down firmly

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีภูมิประเทศที่เหมาะสมต่อการดำรงชีพและการประกอบอาชีพ แต่ประชาชนส่วนใหญ่ยังประสบกับปัญหาภาวะยากจน การประกอบอาชีพที่ขาดความมั่นคงและยังยืนทางเศรษฐกิจภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ปัญหาดังกล่าวได้หยั่งรากลึก เนื่องจากแนวทางการพัฒนาของประเทศเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วตามระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่เน้นการผลิตแบบอุตสาหกรรมเป็นส่วนใหญ่ ปัญหาดังกล่าวจึงเกิดจากการละเลยการวางรากฐานที่มั่นคงของเศรษฐกิจและประชาชนในประเทศจึงไม่สามารถมีภูมิคุ้มกันที่จะรับมือกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้ อย่างไรก็ตาม รัชกาลที่ 9 ได้ทรงพระราชทานแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียง พระองค์ทรงเห็นว่าแนวทางการพัฒนาที่เน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นหลักแต่เพียงอย่างเดียว จะก่อให้เกิดปัญหาภายหลังได้ จึงทรงเน้นการพอกินพอใช้ของประชาชนในเบื้องต้น ซึ่งหมายถึง ควรที่จะสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจพื้นฐานก่อน แทนที่จะเน้นการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมนำการพัฒนาประเทศ นั่นคือ ทำให้ประชาชนในชนบทส่วนใหญ่พอกินก่อนเป็นแนวทางการพัฒนาที่เน้นการกระจายรายได้ของประชาชน เพื่อสร้างพื้นฐานและความมั่นคงทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ ก่อนเน้นการพัฒนาในระดับสูงขึ้น (กรมการพัฒนาชุมชน, สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน, 2554, หน้า 5) อีกทั้งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - พ.ศ. 2564) ได้จัดทำขึ้นในช่วงเวลาของการปฏิรูปประเทศท่ามกลางสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน โดยได้นำหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศ เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันและช่วยให้สังคมไทยสามารถยืนหยัดอยู่ได้อย่างมั่นคง เกิดภูมิคุ้มกันและมีการบริหารจัดการความเสียหายอย่างเหมาะสม ส่งผลให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน โดยมีหลักการสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับนี้ ที่ยึดหลัก “หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ต่อเนื่องมาตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 เพื่อให้เกิดบูรณาการการพัฒนาในทุกมิติอย่างสมดุลสมผล มีความพอประมาณและมีระบบภูมิคุ้มกันและการบริหารจัดการโดยมุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์ สังคมไทยเป็นสังคมคุณภาพ สร้างโอกาสและมีที่ยืนให้กับทุกคนในสังคม เปิดโอกาสให้ประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชนเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาเพื่อตนเอง ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมประชาธิปไตยในชุมชน และสอดคล้องตามแนวคิดประชาชนเป็นศูนย์กลางผ่านการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริงและต่อยอดในการยกระดับการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงสู่ความเป็นต้นแบบ โดยกรมการพัฒนาชุมชนกระทรวงมหาดไทย มีแนวคิดในการประเมินหมู่บ้านที่เป็นต้นแบบตามเกณฑ์ชี้วัดหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ 4 ด้าน 23 ตัวชี้วัด (กรมการพัฒนาชุมชน, สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน 2562 หน้า 17-18)

ชุมชนบ้านลาว หมู่ที่ 1 ตำบลเทวราช อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง ได้เข้าร่วมโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงของกรมการพัฒนาชุมชน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 เป็นชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงและส่งผลให้หมู่บ้านลาวได้รับรางวัลชมเชยจากการประกวดกิจกรรมพัฒนาชุมชนดีเด่น ประจำปีงบประมาณ 2566 ประเภทหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็นเป็นสุข” ดีเด่นระดับจังหวัดจึงเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบของอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง เนื่องด้วยหมู่บ้านลาวเป็นชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ มีผู้นำชุมชนที่เสียสละเพื่อส่วนรวมชาวบ้านมีความสามัคคี และพัฒนาขีดความสามารถของชุมชนได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังมีประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เป็นชุมชนที่ปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจากความเป็นมาดังกล่าว จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาเรื่อง ความสำเร็จในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบหมู่บ้านลาว ตำบลเทวราชอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง ว่ามีกระบวนการ ขั้นตอนการพัฒนา และวิธีการดำเนินงานในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในหมู่บ้าน ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างไรและปัจจัยใดที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการขับเคลื่อนตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบมีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง รวมถึงแนวทางในการแก้ไขปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะอย่างไร

คำถามในการวิจัย

1. แนวทางกระบวนการขั้นตอนการพัฒนาวิธีการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบของหมู่บ้านลาว ตำบลเทวราช อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทองมีกระบวนการขั้นตอนวิธีการอย่างไร
2. ปัจจัยอะไรที่ส่งผลต่อความสำเร็จของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบหมู่บ้านลาว ตำบลเทวราช อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง
3. ผลผลิต ผลลัพธ์ของความสำเร็จของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบหมู่บ้านลาวตำบลเทวราช อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทองคืออะไรบ้าง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบของหมู่บ้านลาว ตำบลเทวราช อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ เศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ของหมู่บ้านลาว ตำบลเทวราช อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง
3. เพื่อศึกษา ผลผลิต ผลลัพธ์ของความสำเร็จของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ หมู่บ้านลาว ตำบลเทวราช อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง

ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

การศึกษา เรื่องความสำเร็จในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านลาว ตำบลเทวราช อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
2. แนวคิดการมีส่วนร่วม
3. แนวคิดการบริหารการพัฒนา
4. เกณฑ์ที่ใช้ประเมินหมู่บ้านตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเกี่ยวกับความสำเร็จของการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านลาว ตำบลเทวราช อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง ครั้งนี้ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับกลไกการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งกระบวนการ ขั้นตอนการพัฒนา และวิธีการดำเนินงานในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในหมู่บ้าน และปัจจัยใดที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จในการขับเคลื่อนตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มที่ 1 คือแกนนำหมู่บ้าน ประธานกลุ่มองค์กรต่าง ๆ หมู่บ้านจำนวน 8 คน

กลุ่มที่ 2 คือ ครัวเรือนพัฒนาหมู่บ้าน จำนวน 20 ครัวเรือน

2. แนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ได้แก่

1) การเก็บข้อมูลพื้นฐานทั่วไป สภาพทั่วไป บริบทของชุมชน ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ลักษณะทางภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ข้อมูลด้านการศึกษา ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ ข้อมูลด้านสังคมและวัฒนธรรม ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม จัดเก็บและรวบรวมจากเอกสารสรุปผลรายงาน งบประมาณ ประสิทธิภาพ สถานะการพัฒนาของหมู่บ้าน จากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวม โดยใช้เครื่องมือและวิธีการดังนี้

1) การสังเกต/สังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยใช้กระบวนการสังเกต ที่ประกอบด้วย การสอบถามการ สัมภาษณ์ และบันทึกพร้อมไปด้วย โดยใช้การสังเกตในรูปแบบการสังเกตโดยตรง (Direct Observation) ซึ่งบทบาทของผู้วิจัย เป็นพัฒนาการประจำตำบล ในมีหน้าที่ในการเสริมสร้างศักยภาพ ความเข้มแข็งของชุมชน และมีการดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทำให้สามารถเข้าไปสังเกต เก็บบันทึกข้อมูลเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ อีกทั้งยังได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี ในการเข้าไปสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัย ได้ทำการสังเกตสถานการณ์ต่างๆ ของชุมชน ในประเด็นต่อไปนี้

1.1) การกระทำ(Acts) คือเหตุการณ์หรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้น ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งของปัจจัยต่าง ๆ เช่น การกิน การอยู่ การใช้ชีวิตในวันหนึ่งๆ ลักษณะวิถีชีวิตดั้งเดิมและกิจกรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1.2) กิจกรรม (Activities) คือ เหตุการณ์ สถานการณ์ หรือกิจกรรมที่ทำในลักษณะต่อเนื่อง เป็นแบบแผนปฏิบัติอย่างเป็นกระบวนการ มีขั้นตอน เช่น วิธีคิด/ปฏิบัติ ในรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียง ประเพณีต่างๆ ศาสนา การประกอบอาชีพ การใช้เวลาว่าง การเรียนรู้ การหาเลี้ยงชีพ ในระดับบุคคลและระดับกลุ่มครอบครัว หรือของชุมชน

1.3) ความสัมพันธ์ (Relationship) คือ สังกะยลักษณะความเกี่ยวข้องระหว่างบุคคลต่างๆ ในสังคมว่ามีลักษณะยึดโยงเชื่อมโยงกันอย่างไร มีแบบแผนอย่างไร ซึ่งจะทำให้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์โครงสร้างทางสังคมของชุมชน/กลุ่มได้ ทั้งระบบการเมือง เครือญาติ เศรษฐกิจ และอื่นๆ

1.4) การมีส่วนร่วม (Participation) คือ สังกะยลักษณะการปรับตัวการยอมตามกลุ่มการเข้าร่วมในกิจกรรมของกลุ่มของสมาชิกในสถานการณ์ต่างๆ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) ในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 2 ชุด ดังนี้

ชุดที่ 1 ใช้สำหรับกลุ่มตัวอย่าง แกนนำหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน/ประธานกลุ่มองค์กรต่างๆ จำนวน 8 คน ซึ่งมีหัวข้อประเด็นหลักดังนี้

1. กระบวนการในการขับเคลื่อน ที่สนับสนุนมีผลต่อความสำเร็จในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2. รูปแบบ วิธีการในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3. แนวทางการส่งเสริมนโยบายการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามเกณฑ์ชี้วัด 6x2 ในขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

4. กระบวนการของคนในชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

5. กลุ่มองค์กรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในหมู่บ้านมีกี่กลุ่มอะไรบ้าง และผลการดำเนินงาน ที่ผ่านมา

6. ผลผลิต ผลลัพธ์ของความสำเร็จของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านลาว ตำบลเทวราช อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง หมู่บ้านที่มีกิจกรรมต้นแบบ (Best Practice) และสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับหมู่บ้าน/ชุมชนอื่นได้

7. แนวทางการเชื่อมโยงและขยายผลในการขับเคลื่อนนโยบายปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ให้สามารถนำไปใช้ได้อย่างต่อเนื่องหลากหลายทุกระดับ

ชุดที่ 2 ใช้สำหรับกลุ่มตัวอย่าง จากครอบครัวพัฒนา จำนวน 20 ครอบครัว ซึ่งมีประเด็นหลัก ดังนี้

1. การดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง หรือตัวชี้วัด 6x2 ซึ่งมีทั้งหมด 6 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านการลดรายจ่าย 2. ด้านการเพิ่มรายได้ 3. ด้านการประหยัด 4. ด้านการเรียนรู้ 5. ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และ 6. ด้านการเอื้ออารีต่อกัน

2. การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านในทุก ๆ ด้าน

3. ปัจจัยใดที่มีผลต่อความสำเร็จในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ

4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

วิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยต้องการข้อมูลที่ครอบคลุมและ เชื่อถือได้มากที่สุด จึงใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง ซึ่งวิธีดังกล่าวมีความสำคัญ และจำเป็น โดยผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. การเตรียมตัวผู้วิจัย ผู้วิจัยทำการเตรียมการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ดังนั้นผู้วิจัยจึงเป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญและจำเป็นยิ่ง โดยผู้วิจัยได้เตรียมตัวใน ด้านต่าง ๆ ดังนี้

1.1 ศึกษาความรู้เชิงวิชาการ โดยศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดการมีส่วนร่วมแนวคิดการบริหารการพัฒนาและเกณฑ์ที่ใช้ประเมินหมู่บ้านตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1.2 เตรียมความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูล อาทิ การเตรียมตัวทำงานภาคสนาม การสังเกต การสัมภาษณ์ ตลอดจนเทคนิคการตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูลรวมทั้งวิธีการเขียนรายงาน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ครอบคลุม และลึกซึ้ง

2. การเตรียมแนวคำถาม ผู้วิจัยสร้างแนวคำถามสำหรับสัมภาษณ์โดย อาศัยแนวคิดจากทฤษฎีการทบทวนวรรณกรรม ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง และนำไปปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ

3. การเตรียมเครื่องมือ มีการเตรียมเครื่องมือ อาทิเช่น แบบสัมภาษณ์ต่าง ๆ ให้มีความพร้อมและสะดวกในการเก็บข้อมูล

4. ผู้วิจัยนัดหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อแนะนำตัวและแจ้งวัตถุประสงค์ในการสัมภาษณ์พร้อมทั้งทำการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองกับผู้ให้ ข้อมูลสำคัญจำนวน 8 คน และครัวเรือนพัฒนา จำนวน 20 ครัวเรือน

5. การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นข้อเท็จจริงที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ และ สังเคราะห์ ปัจจัยความสำเร็จของการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบตำบลเทวราช อำเภอไชย จังหวัดอ่างทอง ตลอดจนทบทวนความถูกต้องและความเชื่อถือได้ของข้อมูลก่อนปิดการสัมภาษณ์

6. ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบความเรียบร้อยของแบบสัมภาษณ์และทำการศึกษาและนำข้อมูลคำตอบที่สมบูรณ์ในแบบสัมภาษณ์ดังกล่าวที่สมบูรณ์ไป วิเคราะห์หาข้อมูลทางขั้นตอนเชิงคุณภาพต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยมีลำดับขั้นตอนในการวิเคราะห์ ดังนี้

1. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมาเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของแต่ละบุคคล และจัดลำดับความสำคัญและคุณลักษณะของข้อมูล

2. นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่จัดลำดับความสำคัญแล้วนำมา เปรียบเทียบกับข้อมูลทางเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง แนวคิดทฤษฎี ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะทราบถึงลักษณะที่เหมือนกันและแตกต่างกันของข้อมูล

3. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และจากการศึกษาต่างๆ มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันอย่างเป็นระบบและนำไปสู่การเชื่อมโยงข้อมูลเข้าด้วยกัน แสดงความสำคัญของข้อมูล ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อสะดวกในการวิเคราะห์และเขียนรายงานข้อมูล ที่ได้จากการศึกษาซึ่งเป็นข้อมูลเชิงพรรณนาที่มี “รายละเอียด” และ “ลึก” และมีการอ้าง ถึงโดยตรงเกี่ยวกับที่มาของข้อมูลไม่ว่าจะเป็นข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าหรือข้อมูลทางเอกสาร

ผลการวิจัย

1. กลไก การขับเคลื่อนการพัฒนา วิธีการ และขั้นตอน การพัฒนาที่ส่งผลถึงความสำเร็จในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบของหมู่บ้านลาว ตำบลเทวราช อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง กระบวนการที่สนับสนุนและมีผลต่อความสำเร็จในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง บ้านลาว คณะกรรมการหมู่บ้าน/ประธานกลุ่มองค์กรในหมู่บ้านมีความคิดเห็นว่า จากการทำบ้านลาวมีการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นั้นประชาชนในหมู่บ้านมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเกิดความสามัคคีของคนในหมู่บ้าน รวมทั้งประชาชนทุกคนให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นอย่างดี ในหมู่บ้านและชุมชน ได้มีกระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีการส่งเสริมความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงโดยการใช้เวทีประชุมหมู่บ้านเป็นประจำทุกเดือน ซึ่งการดำเนินกิจกรรมตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ภายใต้การสนับสนุนของผู้นำชุมชน

2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ เศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบหมู่บ้านลาว ตำบลเทวราช อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ เศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบหมู่บ้านลาว ตำบลเทวราช อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้คณะกรรมการหมู่บ้าน ประธานกลุ่มองค์กรต่าง ๆ รูปแบบ วิธีการในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของบ้านลาว หมู่ที่ 1 ตำบลเทวราช อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง คณะกรรมการหมู่บ้าน/ประธานกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในหมู่บ้านลาว ดำเนินกิจกรรมการส่งเสริมแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านต่าง ๆ รวมถึงมีศูนย์เรียนรู้ในชุมชนให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ด้าน รวมถึงเป็นที่ศึกษาดูงานแก่ผู้ที่สนใจ ทั้งนี้กิจกรรมที่มีการส่งเสริมให้ประชาชนในหมู่บ้านลาวได้ดำเนินการทุกหลังคาเรือน ได้แก่ การปลูกพืชผักสวนครัว

เพื่อบริโภคแบ่งปันเพื่อนบ้าน เหลือจะจำหน่ายทั้งในและนอกชุมชน รวมถึงการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ในระดับหมู่บ้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ เศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบหมู่บ้านลาว ตำบลเทวราช อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง ของครัวเรือนพัฒนา สามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ อันดับที่ 1 ได้แก่ ผู้นำชุมชนผู้ใหญ่บ้าน อันดับที่ 2 การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน อันดับที่ 3 กลุ่มแม่บ้าน/กลุ่มสตรี/เยาวชน/กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน/กลุ่มออมทรัพย์ฯลฯ อันดับที่ 4 ประชาชนชาวบ้าน อันดับที่ 5 ผู้นำท้องถิ่น/นายก อบต./ผู้บริหาร อบต.อันดับที่ 6 เจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการในพื้นที่ เช่น นายอำเภอ/ปลัดอำเภอ/ปลัด อบต./เจ้าหน้าที่รัฐอื่นๆ เช่นนักพัฒนาชุมชน นักวิชาการเกษตร ฯลฯ แนวทางการเชื่อมโยงและขยายผลในการขับเคลื่อนนโยบายปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้สามารถนำไปใช้ได้อย่างต่อเนื่องหลากหลายทุกระดับ ของหมู่บ้านลาว พบว่าวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านลาวแล้วก็ตามดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมอยู่แล้วคืออยู่กันแบบพี่น้องเอื้ออาทร แบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อยู่อย่างพอเพียง

3) ผลผลิต ผลลัพธ์ของความสำเร็จของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ หมู่บ้านลาว ตำบลเทวราช อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง

ผลสำเร็จของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบหมู่บ้านลาว ตำบลเทวราช อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ มีกิจกรรมต้นแบบ (Best Practice)ของหมู่บ้านลาว เป็นชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี มีแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชน หมู่บ้านประชาธิปไตย รางวัลชมเชยการประกวดชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ระดับจังหวัด ศูนย์จัดการกองทุนชุมชนบ้านลาว กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านลาว กองทุนแม่ของแผ่นดิน ทำให้ผู้ใหญ่บ้านได้รับรางวัลผู้ใหญ่บ้านดีเด่น และรางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงแนวทางการเชื่อมโยงและขยายผลในการขับเคลื่อนนโยบายปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้สามารถนำไปใช้ได้อย่างต่อเนื่องหลากหลายทุกระดับ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรมีการกำหนดคน โยบายด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล กระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนติดตามผลการดำเนินงานการพัฒนาในชุมชน
2. ควรกำหนดคน โยบายด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน เพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสในการเข้ามีส่วนร่วม ร่วมคิด ร่วมทำ
3. ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้รวมถึงแกนนำไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน/เป็นผู้นำในการดำเนินงานประสานงานเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อเป็นการสร้างและขยายภาคีเครือข่ายในการพัฒนาชุมชนให้มีความหลากหลายมากขึ้น

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

1. ควรศึกษารูปแบบกระบวนการ วิธีการในขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและปัจจัยที่ส่งผลให้หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงที่อื่น ประสบความสำเร็จ ว่ามีกระบวนการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาหมู่บ้านให้ดียิ่งขึ้นไป

2. ควรศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนให้ครบทุกกระบวนการ ขั้นตอน เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาพัฒนาภาพรวมทั้งระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล ระดับอำเภอและระดับจังหวัด

ข้อเสนอแนะในเชิงบริหาร/เชิงการปฏิบัติ

1. ควรสร้างจิตสำนึกความรู้สึกลงถึงความพอเพียงในการดำเนินชีวิตสร้างภูมิคุ้มกันการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาการวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาและประชาชนมีส่วนร่วมเข้าร่วมประชุมกับเจ้าหน้าที่รัฐเกี่ยวกับปัญหาเพื่อมารับผิดชอบต่อสังคมให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของการพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2. ควรให้ความสำคัญด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นฐานการผลิตภาคการเกษตรให้เข้มแข็งและสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน โดยการเพิ่มประสิทธิภาพและศักยภาพการผลิตภาคการเกษตร บนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้สร้างสรรค์

3. ควรสร้างความมั่นคงในอาชีพและรายได้ให้แก่ชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขณะเดียวกัน ให้ความสำคัญกับการสร้างความมั่นคงด้านอาหารและพลังงานชีวภาพทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชน เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้ภาคการเกษตรสามารถพึ่งพาตนเองได้และเผชิญกับปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ ได้อย่างมั่นคง

4. ควรมีการรณรงค์การปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การประชุมสัมมนา การอบรมให้ความรู้ การฝึกปฏิบัติ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะในอนาคต

1. ควรมีการศึกษาวิจัยถึงขั้นตอนกระบวนการทั้งในขณะดำเนิน โครงการและภายหลังสิ้นสุดโครงการ เพื่อการติดตามผลการดำเนินงานเป็นระยะซึ่งข้อมูลที่ได้จะสามารถนำมาปรับปรุงกลวิธีดำเนินโครงการให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในขณะนั้นและเพื่อลดปัญหาหรือผลกระทบที่จะเกิดขึ้นได้ทันทั่วทั้ง

2. ควรมีการศึกษารูปแบบการบูรณาการความคิดและการปฏิบัติจากปราชญ์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้าน กับการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ บนพื้นฐาน ประเพณี วัฒนธรรมและแนวทางขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

3. ศึกษาถึงความยั่งยืนในการดำเนินการตามแนวทางหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ในกลุ่มอาชีพ ต่างๆ ในชุมชน

บรรณานุกรม

- Cohen John M. and Uphoff, Norman T. Participation's Place in Rural Development, Seeking Clarity Through Specificity" World Development. Vol. 8., 1980.
- George F. Gant, Development Administration : Concepts, Goals, Methods (Madison, Wisconsin : The University of Wisconsin Press, 1979), p. 20.
- Shadid, W., et al. (1982). Access and Participation: A Theoretical Approach in Participation of the Poor the Development. Leiden: University of Leiden.
- Edward W. Weidner, "Development Administration : A New Focus for Research", in Ferrel Heady and Sybil L. Stokes (ed.) , Papers in Comparative Administration (Ann Arbor, Michigan : The University of Michigan, 1962), pp. 98-100. 12 39
- Fred W. Riggs, " Introduction," in Fred W. Riggs (ed.) , Frontiers of Development Administration (Durham, North Carolina : Duke University Press, 1970), pp. 6-7.
- กระทรวงมหาดไทย กรมการพัฒนาชุมชน สำนักส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน.2547 เศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชน.
- กীরติ เกิดคำ. 2552. "ความสำเร็จของนโยบายปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของบ้านสันติสุข หมู่ที่ 5 ตำบลแม่ลาหลวง อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน" การค้นคว้าแบบอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เกษม วัฒนชัย. 2548. เศรษฐกิจพอเพียง . กรุงเทพมหานคร : กองบรรณาธิการ Position.
- ชูชาติ พ่วงสมจิตร. 2540. "การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนประถมศึกษาในเขตปริมณฑล กรุงเทพมหานคร". คุยฎิพนธ์ครุศาสตรคุยฎิบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาญยุทธ ชมแก้ว. 2555. กระบวนการมีส่วนร่วม ในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด
- ธันยวัฒน์ รัตนศักดิ์. 2552. การบริหารการพัฒนา, เอกสารประกอบการสอน รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นิรชร ชูดีพัฒนา. 2549. เริ่มแรกเรียนรู้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: ธนาเพลส.)
- ประเวศ วะสี. (2547). เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม แนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (อ้างถึงใน ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, 2527: 183)การมีส่วนร่วมของประชาชนใน การพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วิทยาจันทร์แดง (2554). การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชน เข้มแข็ง ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน. ปริญญา นิพนธ์ปริญญาคุยฎิบัณฑิต.มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์

- วิรัช วิรัชภาวรณ, 2551. การบริหารการพัฒนา:แนวคิดความหมายความสำคัญและตัวแบบการประยุกต์.
(ออนไลน์)แหล่งที่มา:[http:// www.wiruch.com](http://www.wiruch.com) . 5 พฤศจิกายน 2554.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. (2542). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: แสงดาว
- สมนึก คำใจ. 2546. “ภาวะผู้นำของกำนันและผู้ใหญ่บ้านอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอนต่อการเสริมสร้างเศรษฐกิจพอเพียง”. การค้นคว้าแบบอิสระ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุภางค์ จันทวานิช. 2540. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2539. แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 8, กันยายน 2539
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2544. แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 9, กันยายน 2544.
- สังคีต พิริยะรังสรรค์. 2541.เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง แนวความคิดและยุทธศาสตร์.กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. พิมพ์ลักษณ์, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ทรงสิทธิ์วรรณ.
- ศุภกิจ วรอุไร. (2548).“ปัจจัยที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนกรณีศึกษาชุมชนหมื่นสาร บ้านวัวลาย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”.บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อุทัย เลหาวิเชียร. (2551). รัฐประศาสนศาสตร์ : ลักษณะวิชาและมิติต่าง ๆ. กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์สมาธรรม
หน้า 112